УДК 338.43:339.137.2
DOI:10.32782/2415-8240-2026-109-2-778-800

СТРУКТУРНА МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

STRUCTURAL MODERNIZATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE AS A FACTOR OF INCREASING ITS COMPETITIVENESS IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Смолій Людмила Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Уманський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7426-0468

Ковальчук Олександр Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Уманський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-4296-1363

Liudmyla Smolii,
Uman National University

Oleksandr Kovalchuk,
Uman National University

Статтю присвячено обґрунтуванню напрямів структурної модернізації аграрного сектору України як чинника підвищення його конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції. Уточнено розмежування понять «структурні зміни», «структурна трансформація», «структурна модернізація» та «технологічна модернізація» і запропоновано систему структурних передумов конкурентоспроможності. На основі даних офіційної статистики оцінено виробничу структуру аграрного сектору (2014–2025 рр.), структуру агропродовольчого експорту та глибину його переробки за трьома рівнями (2014–2024 рр.), а також динаміку валової доданої вартості (2019–2024 рр.). Визначено структурні зміни, необхідні через вимоги ЄС щодо безпечності, простежуваності та екологічності; показано обмеженість позиції України в європейських ланцюгах створення вартості. Запропоновано пріоритети структурної модернізації з індикаторами результату та модель структурної модернізації аграрного сектору України, що пов’язує виявлені розриви з підвищенням конкурентоспроможності. Результати можуть бути використані для моніторингу структурних змін і обґрунтування аграрної політики.

Ключові слова: додана вартість, структура експорту, глибина переробки, структурні зрушення, агропродовольчий експорт, вимоги ЄС, простежуваність, ланцюги створення вартості.

The article substantiates the directions of structural modernization of Ukraine's agricultural sector as a factor in increasing its competitiveness under European integration. The relevance of the study is determined by the fact that the EU's requirements for food safety, traceability and environmental performance, together with limited market access for the most sensitive commodities, make the quality of the sectoral structure, rather than the volume of output, the key condition of competitiveness. The purpose of the article is to identify the main structural imbalances of the sector and to substantiate the directions of its modernization. The study distinguishes between structural change, structural transformation and structural modernization, and identifies the structural changes required by EU integration. The analysis is based on official and customs statistics for 2014–2024 and applies structural and comparative analysis, a classification of exports into three levels of processing, and an analysis of the dynamics of gross value added in agriculture. It is found that exports remain raw-material oriented: between 2014 and 2024 the share of primary products rose from 52.0% to 54.7%, while the share of deeply processed products fell from 11.0% to 6.6%, and structural shifts in 2021–2024 took place mainly within raw materials. Gross value added in agriculture proved sensitive to external shocks, and the position of Ukraine in European value chains remains limited to their early links. Particular attention is paid to the role of medium and small producers in meeting European requirements. Five priorities of structural modernization are proposed, together with indicators of results and an author's model linking the identified gaps with increased competitiveness. The results can be used by agricultural policy authorities to monitor structural changes and to substantiate support for processing, cooperation and compliance with EU requirements.

Keywords: added value, export structure, processing depth, structural shifts, agri-food exports, EU requirements, traceability, value chains.

Вступ. Європейська інтеграція України формує нові умови функціонування аграрного сектору та підвищує вимоги до його конкурентоспроможності. Поряд із ресурсною забезпеченістю й обсягами виробництва дедалі більшого значення набувають продуктивність, технологічний рівень, якість і безпечність продукції, глибина переробки, рівень доданої вартості та диверсифікація. Тому конкурентоспроможність сектору визначається не лише наявними ресурсними перевагами, а й здатністю до структурного та технологічного оновлення.

Аграрний сектор є провідною експортною галуззю економіки України. У 2024 р. агропродовольча продукція забезпечила 24,6 млрд дол. із 41,6 млрд дол. загального експорту, тобто близько 59 % [1]. Частка країн ЄС в аграрному експорті зросла з 28,6 % у 2021 р. до 51,7 % у 2024 р., а Україна стала третім джерелом агропродовольчого імпорту ЄС, забезпечивши 8 % його вартості [2]. Реалізацію значного виробничого й експортного потенціалу аграрного сектору

України обмежують структурні диспропорції: орієнтація на продукцію з невисоким ступенем переробки, недостатній розвиток виробництв із високою доданою вартістю, нерівномірне технологічне оновлення та обмежена диверсифікація. В умовах євроінтеграції, що вимагає від виробників відповідності стандартам якості, безпечності, екологічності й простежуваності та інтеграції до європейських ланцюгів створення вартості, ці проблеми набувають особливої актуальності. Водночас бракує досліджень, які пов'язують глибину переробки експорту та позицію в європейських ланцюгах створення вартості з напрямами структурної модернізації сектору.

Огляд літератури. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять концепції структурної трансформації та конкурентоспроможності. Аграрну трансформацію розглядають як перехід від екстенсивного нарощування виробництва до зростання продуктивності та розвитку переробки [3]. Конкурентоспроможність пов'язують передусім зі здатністю до інновацій оновлення продукції [4] і оцінюють за допомогою індексу виявлених порівняльних переваг Б. Балаші [5]. Концепція глобальних ланцюгів створення вартості пояснює, як позиція учасника та тип управління ланцюгом визначають можливості процесного, продуктового й функціонального підвищення позиції [6; 7].

Конкурентоспроможність аграрного сектору в сучасних дослідженнях розглядається не лише через ресурсний потенціал і обсяги виробництва, а як результат поєднання продуктивності, технологічного оновлення та здатності виробників адаптуватися до нових ринкових вимог. О. Ревенко, Т. Ларіна та В. Іванова пов'язують формування конкурентних переваг аграрних підприємств із сучасними викликами та цифровізацією [8], а О. Шубравська зі співавторами пов'язують перспективи аграрного сектору в умовах євроінтеграції з диверсифікацією виробництва й експорту, розвитком переробки та впровадженням ресурсозберігальних технологій [9].

Другий напрям стосується структурної трансформації, розвитку переробки та участі у ланцюгах створення вартості. Участь аграрного сектору в глобальних ланцюгах може сприяти зростанню продуктивності та доданої вартості, проте результат залежить від позиції країни в ланцюгу й характеру її спеціалізації [10]. Цифровізація змінює способи створення та розподілу вартості, а також механізми координації між учасниками агропродовольчого сектору [11]. Отже, структурну модернізацію доцільно розглядати як комплексний процес, що охоплює продуктову структуру, переробку та технологічне й цифрове оновлення виробництва.

Третій напрям присвячено євроінтеграції, зокрема В. Томчук та І. Капула наголошують на необхідності адаптації галузі до нових економічних та інституційних умов [12]; О. Скидан зі співавторами пов'язують розвиток сільського господарства в умовах інтеграції до ЄС зі зростанням валової доданої вартості, поглибленням переробки та впровадженням сучасних технологій [13]. У. та А. Росола вказують на інституційні, нормативні, технологічні та інфраструктурні бар'єри інтеграції аграрного ринку, подолання яких потребує системних структурних змін [14].

Таким чином, акценти в дослідженнях зміщуються від кількісних характеристик виробництва й експорту до продуктивності, технологічного оновлення, диверсифікації та створення доданої вартості. Водночас недостатньо вивченим залишається комплексний взаємозв'язок між структурними змінами аграрного сектору України та формуванням його довгострокової конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції. Це зумовлює потребу в дослідженні напрямів структурної модернізації, орієнтованих на підвищення продуктивності, поглиблення переробки та збільшення доданої вартості.

Метою статті є визначення основних структурних диспропорцій аграрного сектору України та обґрунтування напрямів його модернізації, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: уточнити розмежування понять «структурні зміни», «структурна трансформація», «структурна модернізація», систематизувати структурні передумови конкурентоспроможності; оцінити виробничу та експортну структуру аграрного сектору, глибину переробки експорту й динаміку валової доданої вартості; визначити структурні зміни, зумовлені вимогами ЄС, і позицію України в європейських ланцюгах створення вартості; обґрунтувати пріоритети структурної модернізації з індикаторами результату.

Методика досліджень. Дослідження ґрунтується на системному підході, що дає змогу розглядати структурну модернізацію аграрного сектору як взаємопов'язану сукупність виробничої, продуктової, технологічної та експортної складових. Використано методи аналізу й синтезу для уточнення понятійного апарату, структурно-порівняльний аналіз і статистичний аналіз динамічних рядів для оцінювання структурних зрушень. Виробничу структуру оцінено в порівняльних цінах 2021 р. [15], агропродовольчий експорт – у поточних доларах США [1], валову додану вартість – у фактичних цінах [16]. Агропродовольчий експорт визначено як групи 01–24 УКТЗЕД (розділи I–IV), що відповідає прийнятому в статистиці зовнішньої торгівлі підходу до агропродовольчої продукції; тому до нього віднесено також рибу, напої та тютюнові вироби. Для визначення глибини переробки застосовано метод групування: оскільки статистика експорту доступна на рівні груп УКТЗЕД (двозначних кодів), продукцію класифіковано за переважним ступенем обробки на три рівні: первинна продукція (групи 01, 03, 05–10, 12–14: живі тварини, риба, зернові, олійні культури, плодоовочева продукція); продукція первинної переробки (групи 02, 04, 11, 15, 17, 23: м'ясо, молочні продукти, борошно та крупи, олії та жири, цукор, макуха й шроти); продукція глибокої переробки (групи 16, 18–22, 24: готові харчові продукти, напої, тютюнові вироби). Змішані групи 04 (молоко, яйця, мед) і 17 (цукор і кондитерські вироби) віднесено до другого рівня, а стійкість результатів перевірено за альтернативного віднесення їх до третього рівня. Конкурентоспроможність у статті безпосередньо не вимірюється: структурні характеристики розглянуто як її передумови, а зв'язок структурної модернізації з конкурентоспроможністю (рис. 6) сформульовано як концептуальну гіпотезу, що потребує подальшої емпіричної перевірки, зокрема за індексом виявлених порівняльних переваг [5]. Вимоги європейського ринку,

структурні розриви та пріоритети модернізації узагальнено логічним методом і методом моделювання, а результати подано табличним і графічним методами.

Під час створення цієї роботи автори використовували технології штучного інтелекту для пошуку і систематизації літератури. Після використання автори обробили та відредагували текст і несуть повну відповідальність за зміст публікації.

Результати. Конкурентоспроможність аграрного сектору визначається не лише масштабами виробництва та природно-ресурсними перевагами, а й характером структурних змін у виробничій, продуктовій, технологічній та організаційно-економічній сферах, які забезпечують перехід до більш продуктивних і вартісно орієнтованих форм виробництва відповідно до вимог внутрішнього та зовнішніх, передусім європейського, ринків [8; 10; 13].

У науковому дискурсі близькими, але не тотожними є поняття «структурні зміни», «структурна трансформація», «структурна модернізація» та «технологічна модернізація». Структурні зміни – найзагальніше поняття, що відображає кількісні або якісні зрушення у співвідношенні складових системи (частки видів продукції, співвідношення рослинництва і тваринництва, структура експорту) під впливом як цілеспрямованої політики, так і ринкової кон'юнктури [17; 18]. Структурна трансформація – системна та довгострокова перебудова пропорцій і взаємозв'язків, зокрема перехід від сировинної до диверсифікованої моделі [18; 19]. Структурна модернізація – цілеспрямоване якісне оновлення структури відповідно до вимог конкурентного середовища, результатом якого є зростання продуктивності та доданої вартості, розвиток переробки й посилення позицій у ланцюгах створення вартості [13; 19]. Технологічна модернізація, що передбачає впровадження нових машин, обладнання та цифрових рішень, є ключовим інструментом структурної модернізації, але не вичерпує її змісту: оновлення техніки підвищує продуктивність, проте саме по собі не змінює продуктової чи експортної структури [11; 19].

У межах статті структурну модернізацію аграрного сектору пропонується визначати як цілеспрямований процес якісної зміни його виробничої, продуктової, технологічної та організаційно-економічної структури, спрямований на підвищення продуктивності використання ресурсів, збільшення доданої вартості, диверсифікацію виробництва та формування стійких конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішніх, передусім європейському, ринках. Одночасне оновлення цих складових створює передумови для переходу від сировинно-орієнтованої моделі до моделі, заснованої на продуктивності, диверсифікації та створенні доданої вартості, що робить структурну модернізацію ключовим чинником довгострокової конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції.

Конкурентоспроможність аграрного сектору доцільно розглядати як результат взаємодії структурних характеристик, що визначають ефективність використання ресурсного потенціалу, здатність сектору адаптуватися до змін ринкового середовища та створювати додану вартість, що особливо важливо в умовах європейської інтеграції [9; 14]. Структурні передумови

конкурентоспроможності пропонується систематизувати за п’ятьма взаємопов’язаними компонентами: структура виробництва – технологічна структура – продуктова структура – структура доданої вартості – експортна структура – конкурентоспроможність.

Структура виробництва визначає розподіл ресурсів між видами аграрної діяльності та формує спеціалізацію сектору, а надмірна концентрація ресурсів у вузькому переліку виробництв посилює залежність від цінової кон’юнктури та зовнішнього попиту. Технологічна структура характеризує рівень технічного забезпечення виробництва, від якого залежать продуктивність ресурсів і здатність виробників відповідати вимогам ринку. Продуктова структура відображає співвідношення видів продукції та рівень її переробки: орієнтація на продукцію з низьким ступенем переробки обмежує можливості формування додаткової вартості, тоді як розвиток переробки та диверсифікація зміцнюють конкурентні позиції. Структура доданої вартості показує, яка частина створеної вартості залишається в секторі, тому поглиблення переробки та підвищення продуктивності слід розглядати як взаємопов’язані напрями її збільшення. Експортна структура відображає зовнішній прояв конкурентних переваг: її якість визначається співвідношенням сировинної та переробленої продукції, рівнем диверсифікації та здатністю відповідати вимогам європейських ринків [14].

Отже, виділені компоненти утворюють цілісну систему: структура виробництва створює передумови для технологічного оновлення, технологічні можливості впливають на склад і якість продукції, продуктова структура визначає потенціал формування доданої вартості, а її рівень позначається на характері та стійкості експортної спеціалізації.

Перехід від теоретичного обґрунтування структурної модернізації до її емпіричної оцінки передбачає насамперед визначення фактичних змін у структурі аграрного виробництва України, оскільки саме виробнича структура формує базу для подальших технологічних, продуктових та експортних змін, її динаміка дає змогу встановити основні напрями структурних зрушень та визначити, наскільки вони відповідають завданням підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору (табл. 1).

Таблиця 1. Структура аграрного виробництва в Україні в 2014–2025 рр. (у порівняльних цінах 2021 р.)

Показник	2014	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Обсяг сільськогосподарського виробництва, млрд грн	1182,7	1154,6	1344,3	1006,2	1129,2	1076,5	1042,7
Рослинництво, млрд грн	913,6	904,4	1106,3	795,1	914,2	860,9	835,3
Тваринництво, млрд грн	269,1	250,2	238,0	211,1	215,0	215,6	207,4
Частка рослинництва, %	77,2	78,3	82,3	79,0	81,0	80,0	80,1
Частка тваринництва, %	22,8	21,7	17,7	21,0	19,0	20,0	19,9

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [15].

Наведені дані свідчать про стійке домінування рослинництва: його частка зросла з 77,2% у 2014 р. до 82,3% у рекордному 2021 р. і залишається на рівні близько 80% у 2022–2025 рр. (80,1% у 2025 р.), тоді як частка тваринництва

скоротилася з 22,8% до 19,9%. Після піку 2021 р. (1344,3 млрд грн) обсяг виробництва зменшився до 1042,7 млрд грн у 2025 р., причому порівняно з 2014 р. рослинництво скоротилося на 8,6%, а тваринництво на 22,9%, що закріплює рослинницьку спеціалізацію сектору. Для аналізу обрано 2014 р. як базовий, 2020–2021 рр. – як передвоєнні та 2022–2025 рр. – як роки повномасштабної війни; порівнянність даних 2014 р. і 2022–2025 рр. обмежена зміною території, охопленої статистичним спостереженням.

Виробництво зосереджене у відносно вузькому переліку товарних груп із провідною роллю рослинництва (рис. 1).

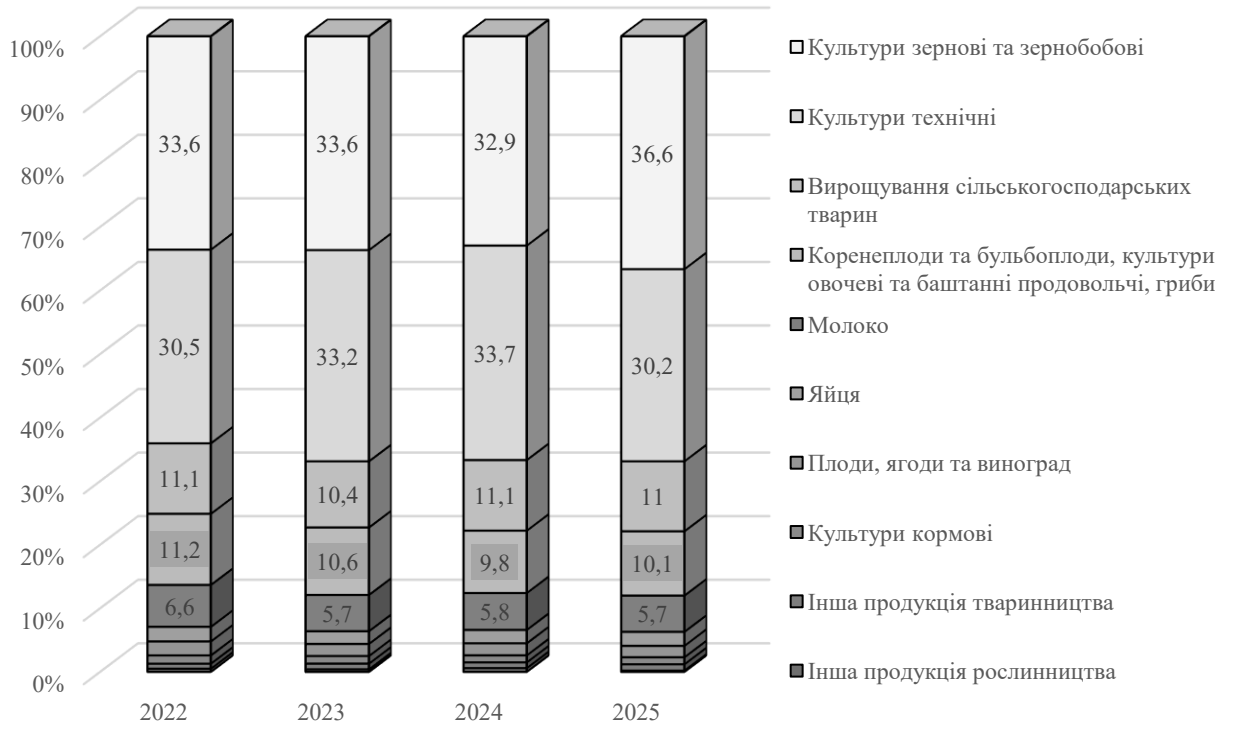

Рисунок 1. – Товарна структура аграрного виробництва України, 2022–2025 рр.

Джерело: сформовано за даними Державної служби статистики України [15].

Товарна структура аграрного виробництва у 2022–2025 рр. залишається високо концентрованою. Зернові та технічні культури забезпечують 64,1–66,8 % обсягу виробництва, а разом із вирощуванням сільськогосподарських тварин та овочевою продукцією – 86,4–87,9 %. Зміни відбуваються переважно між двома провідними групами. Частка технічних культур зросла з 30,5 до 33,7 % у 2024 р., а у 2025 р. знизилася до 30,2 %, тоді як частка зернових збільшилася до 36,6 %. Водночас скорочується частка продукції з вищим потенціалом переробки: молока – з 6,6 до 5,7 %, плодів, ягід і винограду – з 2,2 до 1,8 %. Отже, структурні зрушення відбуваються всередині рослинницької сировинної групи і не розширюють сегменти, що створюють передумови для поглиблення переробки.

Характеристика виробничої структури аграрного сектору дає змогу визначити загальні напрями його спеціалізації, проте для повнішого розкриття структурних особливостей необхідно врахувати розподіл ролей між окремими

категоріями виробників у межах конкретних ринкових сегментів. Саме тому важливим є визначення характеру присутності різних категорій виробників у виробництві окремих видів аграрної продукції, що представлено на рис. 2.

Діаграма демонструє виражену диференціацію ролі окремих категорій виробників залежно від виду аграрної продукції. У тваринництві та виробництві цукрових буряків домінують великі виробники, частка яких у 2024 р. становила від 73,1% у виробництві ВРХ до 94,3% у виробництві птиці. Натомість у рослинництві структура є більш диференційованою: зокрема, у виробництві плодово-ягідної продукції переважають середні виробники (45,6%), тоді як у виробництві олійних і зернових культур помітною залишається роль середніх та малих виробників. Діаграму побудовано за даними сільськогосподарських підприємств без урахування господарств населення, які виробляють значну частку молока, картоплі, овочів і плодів, тому вона відображає розподіл виробництва в корпоративному сегменті.

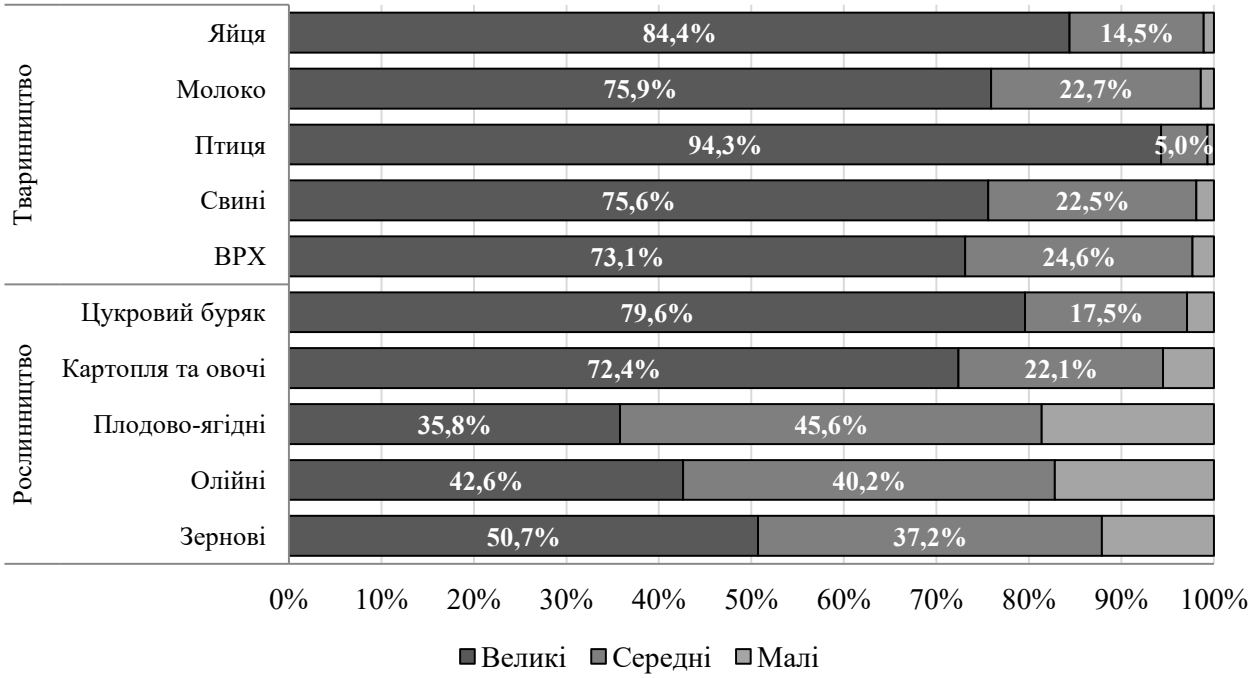

Рисунок 2. – Участь категорій виробників у виробництві окремих видів продукції в Україні, 2024 р., %

Джерело: побудовано за даними [20].

Такий розподіл безпосередньо впливає на можливості структурної модернізації аграрного сектору. Висока концентрація виробництва створює сприятливіші умови для масштабного технологічного оновлення та залучення інвестицій, тоді як значна присутність середніх і малих виробників потребує розвитку доступу до фінансування, сучасних технологій, переробної інфраструктури та кооперaційних механізмів. Отже, модернізаційні заходи мають враховувати специфіку окремих категорій виробників і характер їхньої участі у виробництві різних видів аграрної продукції.

Виявлена диференціація ролі окремих категорій виробників у виробництві різних видів аграрної продукції визначає не лише особливості сформованої

виробничої структури, а й характер потенційних структурних трансформацій у секторі. Високотехнологічний сегмент (великі агропідприємства та агрохолдинги): оперуючи значними за розміром масивами земель та ефектом масштабу, ці суб'єкти акумулюють достатній фінансово-інвестиційний ресурс для активного впровадження інновацій. Їхній виробничий процес базується на використанні елементів Індустрії 4.0: систем точного землеробства, супутникового моніторингу та дистанційного зондування посівів, GPS-навігації, автоматизованого управління технічними парками та систем аналізу великих даних. Традиційний сегмент (дрібні та середні фермерські господарства): функціонують переважно у межах традиційного техніко-технологічного укладу. Через високу вартість інноваційного обладнання, обмеженість власного капіталу та ускладнений доступ до позикового фінансування ця категорія виробників змушена використовувати морально та фізично застарілу матеріально-технічну базу, що обмежує їхні можливості щодо підвищення продуктивності та ресурсоефективності.

Сформована асиметрія створює внутрішній технологічний розрив усередині аграрного сектору України. З одного боку, це формує висококонкурентне технологічне ядро, здатне оперувати на глобальних ринках, з іншого, наявність розширюваного технологічного бар'єру між великими та дрібними суб'єктами стримує вирівнювання загального рівня продуктивності та ускладнює наскрізне впровадження європейських вимог щодо якісної простежуваності продукції і екологічних стандартів на рівні всього сектору.

Таким чином, структурна неоднорідність аграрного сектору проявляється не лише у співвідношенні окремих категорій виробників, а й у відмінностях виробничих можливостей та характері формування товарної пропозиції. Виявлені особливості товарної структури дають змогу оцінити внутрішню спеціалізацію аграрного сектору, однак сам характер виробництва ще не відображає його здатності формувати стійкі конкурентні позиції на зовнішніх ринках. В умовах євроінтеграції важливого значення набуває те, якою мірою сформована структура виробництва трансформується в структуру агропродовольчого експорту, оскільки саме зовнішні поставки є одним із ключових каналів реалізації конкурентного потенціалу українського аграрного сектору. Водночас переважання у структурі експорту продукції з низьким ступенем переробки обмежує можливості нарощування доданої вартості та поглиблення інтеграції до європейських ланцюгів створення вартості. Зважаючи на це, оцінювання структури агропродовольчого експорту дає змогу визначити характер сучасної спеціалізації аграрного сектору та напрями її трансформації в контексті підвищення конкурентоспроможності.

Експортна структура найнаочніше показує, якою мірою виробничий потенціал перетворюється на вартість, що залишається в національній економіці. Структуру агропродовольчого експорту за трьома рівнями переробки, визначеними в методиці дослідження, та зміну часток окремих груп УКТЗЕД подано на рис. 3 і 4.

Динаміка експортної структури (рис. 3) свідчить про відсутність стійкого зсуву до продукції з вищою доданою вартістю: за зростання номінального

експорту з 16,7 млрд дол. у 2014 р. до 24,7 млрд дол. у 2024 р. (з піком 27,7 млрд дол. у 2021 р.) частка первинної продукції коливалася в межах 51,3–57,9% і у 2024 р. становила 54,7% проти 52,0% у 2014 р., тобто стійкої тенденції до її скорочення не простежується. Частка глибокої переробки різко знизилася у 2014–2016 рр. (з 11,0% до 7,3%), у 2017–2021 рр. утримувалася на рівні 6,5–7,7%, у 2022 р. досягла мінімуму 4,8% і до 2024 р. відновилася лише до 6,6%, причому її абсолютний обсяг у 2024 р. (1,62 млрд дол.) залишається нижчим за рівень 2014 р. (1,84 млрд дол.). Оскільки частки розраховано в поточних доларах США, їх зміни частково відображають динаміку світових цін на сировину, а не лише зрушення у фізичних обсягах поставок.

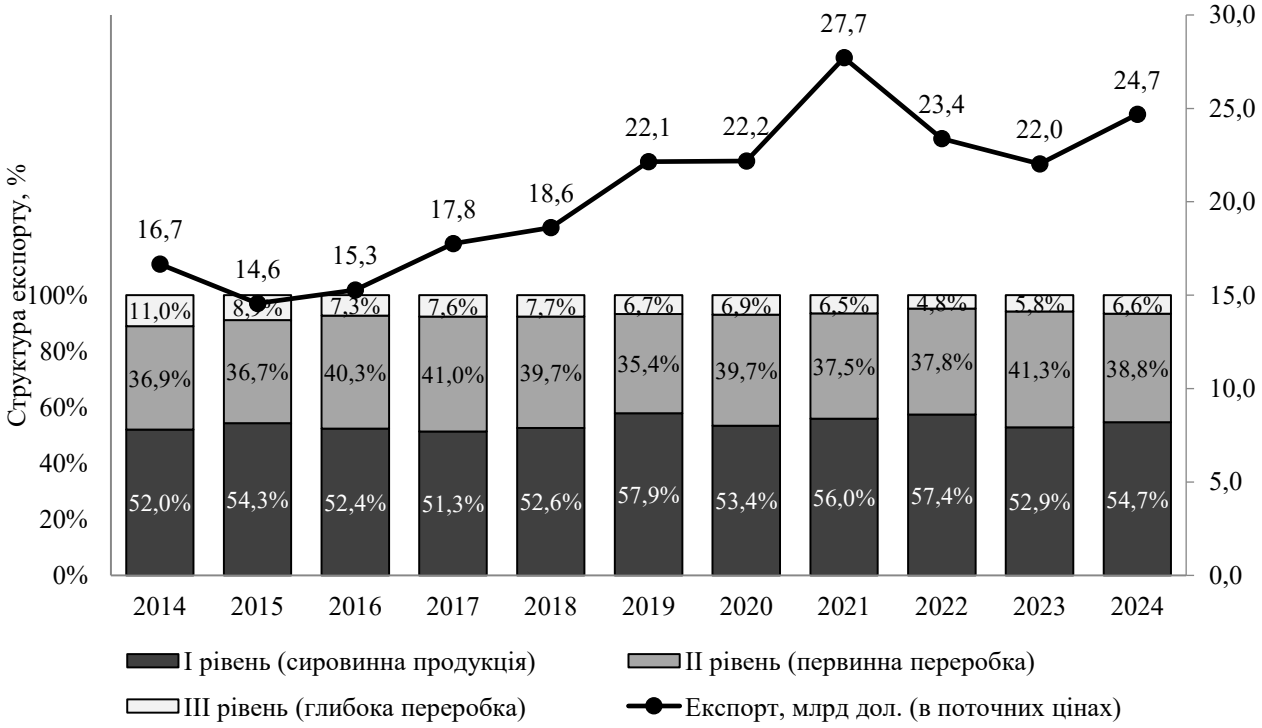

Рисунок 3. – Структура агропродовольчого експорту України за рівнями переробки та динаміка експорту, 2014–2024 рр.
Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [1].

Зміна часток окремих груп у 2021–2024 рр. (рис. 4) показує, що зрушення відбувалися переважно всередині сировинного сегмента: частка зернових скоротилася на 6,4 в. п., тоді як частка насіння олійних культур зросла на 5,0 в. п.; водночас частка олій і жирів зменшилася на 2,1 в. п. Приріст частки продукції первинної переробки (на 1,3 в. п.) забезпечили цукор і кондитерські вироби (+1,8 в. п.), м’ясо (+1,2 в. п.) та молочна продукція (+0,6 в. п.), а не переробка олійних культур. Отже, структура експорту змінюється радше внаслідок перерозподілу між видами сировини, ніж унаслідок поглиблення переробки, що свідчить про початкову стадію структурної модернізації та зберігає залежність вартості експорту від кон’юнктури сировинних ринків.

За альтернативного віднесення змішаних груп 04 і 17 до третього рівня частка продукції глибокої переробки становить 15,4% у 2014 р., 8,8% у 2021 р. (мінімум 8,0% у 2022 р.) та 11,2% у 2024 р., тобто вона зростає на 2,4 в. п.

порівняно з 2021 р., проте залишається нижчою за рівень 2014 р., що підтверджує висновок про слабкий зсув до глибшої переробки незалежно від способу класифікації змішаних груп.

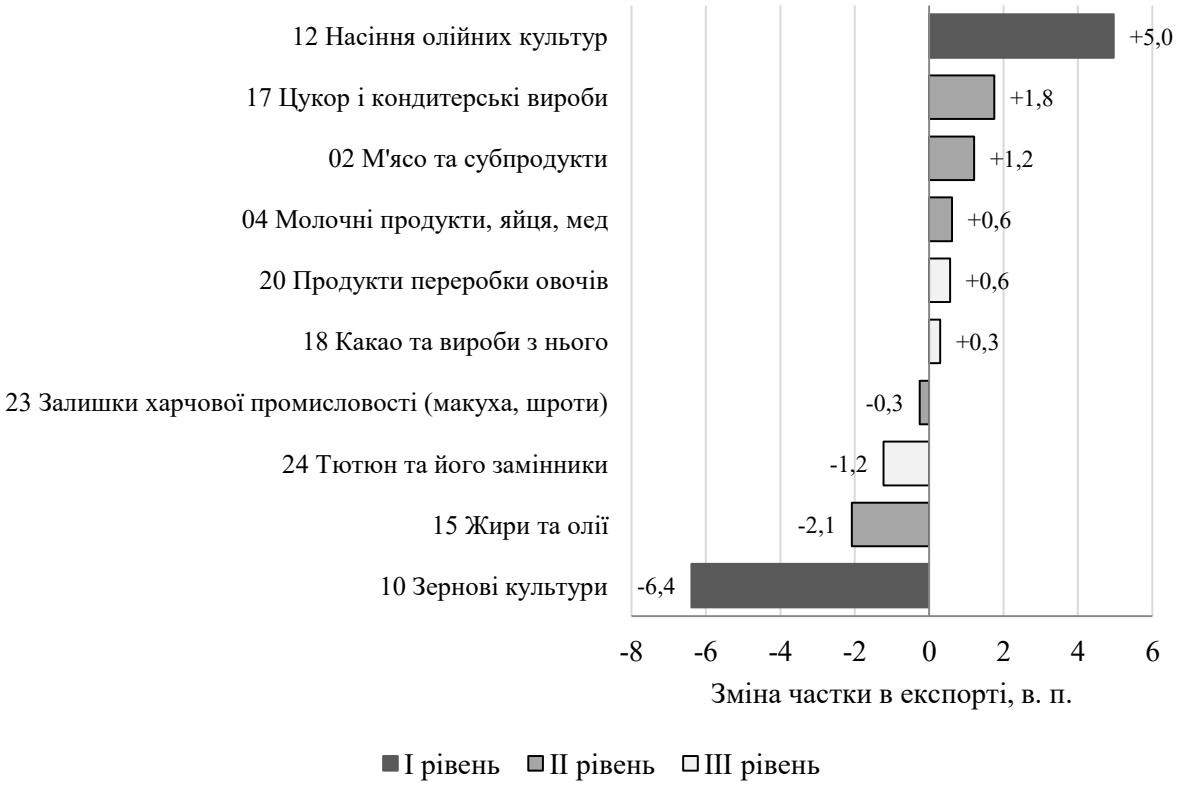

Рисунок 4. – Зміна частки груп УКТЗЕД в агропродовольчому експорті України, 2021–2024 рр., в. п.

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [1].

Зрушення в структурі агропродовольчого експорту є важливою характеристикою результативності структурних змін в аграрному секторі, оскільки відображає не лише його товарну спеціалізацію, а й здатність трансформувати виробничий потенціал у продукцію з різним рівнем технологічної обробки. Якщо у структурі експорту переважає первинна продукція та продукція з низьким ступенем переробки, це свідчить про збереження сировинної орієнтації зовнішньої торгівлі; водночас зростання частки продукції глибшої переробки характеризуватиме структурний зсув у напрямі формування більшої доданої вартості. Саме тому оцінка експортної структури створює основу для подальшого визначення ролі доданої вартості як критерію структурної модернізації аграрного сектору.

Динаміка валової доданої вартості сільського господарства у фактичних цінах (рис. 5) відображає насамперед вплив зовнішніх шоків і цінової кон’юнктури: максимум 2021 р. (576,8 млрд грн), спад у 2022 р. (437 млрд грн) і поступове відновлення до 540,1 млрд грн у 2024 р. Оскільки показник наведено у фактичних цінах, відновлення 2023–2024 рр. частково відображає інфляцію, тому реальна динаміка доданої вартості може бути істотно слабшою за номінальну.

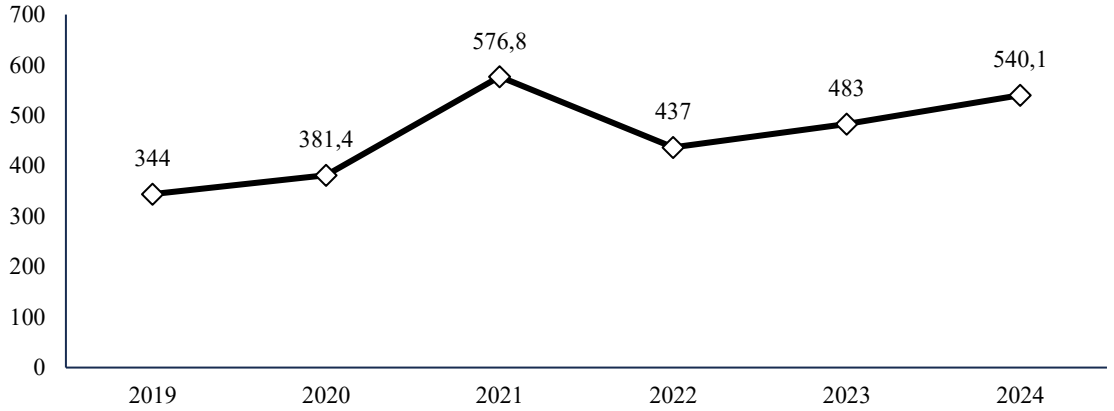

Рисунок 5. – Динаміка валової доданої вартості в сільському господарстві України в фактичних цінах у 2019–2024 рр., млрд грн
Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [16].

Така траєкторія свідчить, що створення доданої вартості в секторі є чутливим до обсягів виробництва, умов експорту й цінових змін, а не до якісних структурних зрушень. Показник охоплює лише первинну ланку, тому не відображає вартості, яка створюється під час переробки; отже, великий обсяг виробництва або експорту сам по собі не означає високої конкурентоспроможності, оскільки вирішальним є те, яка частка створеної вартості залишається в національній економіці. Дані про експорт підтверджують це: частка продукції глибокої переробки зменшилася з 11,0% у 2014 р. до 6,6% у 2024 р., а частка первинної продукції у 2024 р. становила 54,7% (52,0% у 2014 р.), тобто домінування сировинного експорту зберігається. Тому структурну модернізацію доцільно розглядати як перехід до виробництва й експорту продукції, що забезпечує більшу частку створеної вартості всередині країни.

Європейські вимоги охоплюють безпечність і якість харчових продуктів, їх простежуваність, санітарні та фітосанітарні норми, екологічні обмеження, цифровізацію обліку та сталість виробництва. Для України вони набувають характеру умови доступу до ринку. Оновлена Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) набула чинності 29 жовтня 2025 р., а збільшення тарифних квот пов’язане з поступовим наближенням України до виробничих стандартів ЄС (добробут тварин, застосування пестицидів і ветеринарних препаратів), виконання якого оцінюватиметься за щорічними звітами України. Адаптацію національних норм передбачено до кінця 2028 р. [21; 22].

Водночас для окремих нечутливих товарів досягнуто повної лібералізації, тоді як для найчутливіших позицій (цукор, птиця, яйця, пшениця, кукурудза, мед) збільшення квот залишається помірним. Це обмежує можливості екстенсивного нарощування поставок сировини до ЄС і підвищує роль якості та доданої вартості. Додаткові вимоги простежуваності запроваджує Регламент (ЄС) 2023/1115 щодо продукції, не пов’язаної з вирубкою лісів. Він охоплює, зокрема, сою і зобов’язує підтверджувати походження продукції та подавати заяву про належну перевірку; його застосування відкладено до 30 грудня 2026 р. [23; 24].

Таблиця 2. Європейські вимоги до аграрної продукції та необхідні структурні зміни

Вимога	Основний інструмент ЄС	Необхідна структурна зміна
Безпечність	Загальні вимоги до безпечності харчових продуктів і кормів (Регламент (ЄС) № 178/2002), системи HACCP [25]	Модернізація переробних потужностей і лабораторної бази; розвиток систем управління безпечністю на всіх стадіях
Якість	Стандарти якості та схеми сертифікації	Перехід від товарної продукції до стандартизованої з гарантованими характеристиками; розвиток сегментів із вищою доданою вартістю
Простежуваність	Принцип «від поля до столу» (ст. 18 Регламенту № 178/2002; Регламент № 2023/1115) [23]	Облік походження й руху партій; інтеграція дрібних і середніх виробників у кооперативні та вертикальні ланцюги
Санітарні та фітосанітарні вимоги	Система офіційного контролю (Регламент (ЄС) 2017/625), ветеринарні та фітосанітарні норми [26]	Розвиток контрольної й лабораторної інфраструктури; приведення тваринництва та птахівництва до європейських норм
Екологічні вимоги	Стратегія «Від ферми до столу» (скорочення використання пестицидів і добрив, розвиток органічного виробництва до 2030 р.) [27]	Зміна структури землекористування та сівозмін; ресурсозберігальні технології; диверсифікація
Цифровізація	Електронні системи обліку, простежуваності та звітності [23–25]	Цифровий облік і управління ресурсами; доступ малих виробників до цифрових сервісів
Сталість виробництва	Європейський зелений курс	Перехід до моделі, у якій конкурентоспроможність забезпечується не лише ціною

Джерело: розроблено авторами на основі аналізу нормативних документів

Виконання цих вимог потребує масштабу, капіталу та організованості ланцюга. За даними про категорії виробників (рис. 2), у тваринництві переважають великі виробники (73,1–94,3% виробництва), тоді як частка середніх і малих разом становить 49,3% у зернових, 57,4% в олійних культурах і 64,2% у плодово-ягідній продукції. Саме для цих сегментів витрати на сертифікацію, простежуваність і цифровий облік є найвідчутнішими. Отже, європейські вимоги потребують трьох груп змін: технологічного й цифрового оновлення, організаційної консолідації виробників (кооперація, вертикальна інтеграція) та перебудови виробничої структури відповідно до екологічних обмежень.

Україна має значні виробничі ресурси, але не завжди займає ті ланки ланцюга, де формується найбільша частина доданої вартості. Європейські вимоги визначають лише умови входу до ланцюгів, тоді як частка створеної вартості залежить від позиції учасника. За даними про структуру експорту, у 2024

р. частка первинної продукції становила 54,7%, а продукції глибокої переробки лише 6,6%, тобто Україна представлена переважно початковими ланками. Подібну картину показує й експорт до ЄС: частка продукції переробки (групи 15–24 УКТЗЕД), що зросла до 44,9% у 2021 р., зменшилася до 39,0% у 2023 р. [20]. Україна є одним із головних постачальників до ЄС соняшникової олії, ріпаку та соняшникового шроту [9]. Постачання сировини й продуктів первинної переробки означає участь у ланцюгах на початкових стадіях. Це обмежує частку вартості, що залишається в національній економіці, адже результат участі в ланцюгах залежить від позиції країни та характеру її спеціалізації.

Підвищення позиції в ланцюгу можливе за кількома траєкторіями: процесною (технологічне оновлення), продуктовою (перехід до продукції з вищою доданою вартістю), функціональною (освоєння переробки, пакування, маркетингу) та міжсекторальною. Можливості залежать від типу управління ланцюгом: за високого контролю з боку провідних покупців постачальники частіше обмежуються продуктовим і процесним оновленням. Окремі дослідження експорту показують, що продуктове підвищення позиції зазвичай сприяє експорту, а вплив процесного та функціонального неоднозначний через зростання витрат на відповідність стандартам покупців [28]. Таким чином, відповідність європейським вимогам є необхідною, але недостатньою умовою: без зміни позиції в ланцюгу Україна ризикує залишитися постачальником сировини, що відповідає європейським стандартам, але не отримує більшої частини створеної вартості.

Отримані результати узгоджуються з висновками попередніх досліджень щодо значення диверсифікації та розвитку переробки для аграрного сектору України в умовах євроінтеграції [9; 13]. Водночас трирівнева класифікація експорту дає змогу уточнити, що у 2021–2024 рр. зрушення відбувалися переважно між видами сировини, а частка глибокої переробки не відновилася до рівня 2014 р. незалежно від способу віднесення змішаних груп. На відміну від підходу, у якому зростання валової доданої вартості розглядається як чинник розвитку сільського господарства в умовах інтеграції до ЄС [13], отримані дані свідчать, що в номінальному вимірі цей показник значною мірою відображає зовнішні шоки та цінову кон’юнктуру. Висновок про обмежену позицію України в європейських ланцюгах створення вартості доповнює аналіз інституційних, технологічних та інфраструктурних бар’єрів інтеграції аграрного ринку [14] і узгоджується з даними про те, що саме продуктове підвищення позиції найчастіше сприяє зростанню експорту [28], що обґрунтовує пріоритет поглиблення переробки.

Узагальнення результатів емпіричного аналізу дає змогу сформулювати пріоритети структурної модернізації аграрного сектору України як відповіді на виявлені розриви, а не як перелік бажаних напрямів. З огляду на це запропоновано п’ять пріоритетів, згрупованих за причинною логікою: умови (виробничо-технологічна, екологічна та цифрова модернізація), структурні зміни (продуктова диверсифікація, розвиток глибокої переробки) та позиція в ланцюгу (інтеграція до європейських ланцюгів створення вартості); кожному з них відповідають виявлений розрив, основні напрями дій та індикатор результату.

Таблиця 3. Пріоритети структурної модернізації аграрного сектору України

Пріоритет	Виявлений розрив	Основні напрями	Індикатор результату
1. Виробничо-технологічна модернізація	Технологічна неоднорідність: великі виробники домінують у тваринництві, у зернових і олійних істотна частка середніх і малих; ВДВ чутлива до шоків	Кооперація та доступ до фінансування й лізингу для середніх і малих виробників; ресурсозберігальні технології	Продуктивність ресурсів; стабільність реальної ВДВ
2. Екологічна та цифрова модернізація	Вимоги ЄС щодо простежуваності, СФС і екологічних стандартів стають умовою доступу до ринку	Цифровий облік і простежуваність; лабораторна та контрольна інфраструктура; ресурсозберігальні й органічні практики	Частка виробництва й експорту до ЄС, що відповідає вимогам (сертифікація, простежуваність)
3. Продуктова диверсифікація	Рослинництво займає переважну частку у виробництві; зрушення в експорті відбуваються всередині сировини; частка тваринництва зменшилася	Розвиток тваринництва, овочівництва й садівництва; розширення асортименту й ринків збуту	Груповий індекс Герфіндаля-Гіршмана; частка чотирьох провідних
4. Розвиток глибокої переробки (з ускладненням продукції)	Частка глибокої переробки зменшилася; частка насіння олійних зросла	Інвестиції в переробні потужності; перехід до продукції з вищою технологічною та знаннєвою складовою; пакування й брендинг	Частка глибокої переробки в експорті; частка продукції переробки в експорті до ЄС
5. Інтеграція до європейських ланцюгів створення вартості	Постачання переважно сировини й продуктів первинної переробки; функціональне підвищення позиції обмежене	Довгострокові контракти з європейськими покупцями; кооперація й вертикальна інтеграція; сертифікація та маркування; освоєння переробки, пакування й маркетингу	Частка продукції глибокої переробки в експорті до ЄС; частка вартості, що залишається в національній економіці

Джерело: розроблено авторами

Послідовність пріоритетів визначається такою логікою: перші два створюють умови: без технологічного й цифрового оновлення та відповідності вимогам простежуваності й безпечності виробники не можуть закріпитися на європейському ринку, зокрема з огляду на те, що узгодження виробничих стандартів передбачено до кінця 2028 р. [21]. Диверсифікація та поглиблення переробки змінюють структуру виробництва й експорту, а інтеграція до ланцюгів закріплює результат у вигляді вищої позиції. Пріоритети взаємозалежні: поглиблення переробки без простежуваності й сертифікації не відкриває доступу до європейських покупців, а диверсифікація без розвитку кооперації залишає дрібних виробників поза ланцюгами. У воєнних умовах реалізація всіх п’яти

напрямів залежить також від доступу до фінансування, інвестиційного клімату та стану логістичної інфраструктури.

Узагальнення запропонованих пріоритетів у вигляді моделі (рис. 6) дає змогу показати їх не як окремі напрями, а як цілісну послідовність: від виявлених розривів поточної структури через структурну модернізацію та проміжні результати до підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та посилення його позицій на ринку ЄС.

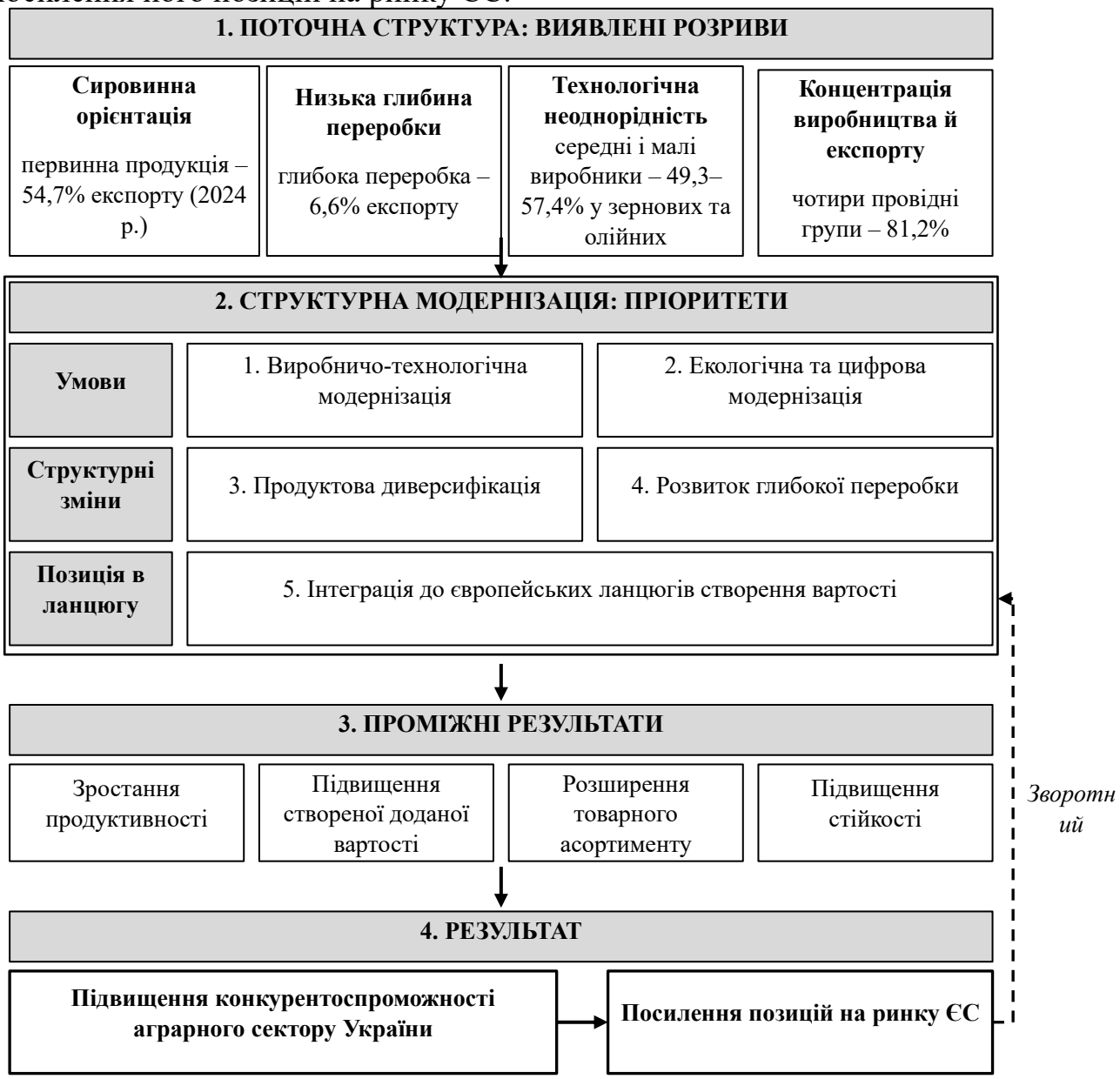

Рисунок 6. – Модель структурної модернізації аграрного сектору України як чинника підвищення конкурентоспроможності

Джерело: розроблено авторами

Розроблена модель показує, що підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України досягається не окремими заходами, а послідовною структурною модернізацією, у якій технологічне, цифрове й екологічне оновлення створюють умови, диверсифікація та поглиблення переробки змінюють структуру виробництва й експорту, а інтеграція до європейських

ланцюгів створення вартості закріплює результат у вигляді більшої частки вартості, що залишається в національній економіці. Практичне значення моделі полягає в тому, що вона дає змогу не лише визначити пріоритети, а й відстежувати їх реалізацію, а отже, коригувати аграрну політику залежно від того, наскільки структурні зміни справді наближають Україну до вищих ланок європейського ринку. Модель має концептуальний характер: зв'язок між структурною модернізацією та конкурентоспроможністю в ній сформульовано як гіпотезу, емпірична перевірка якої потребує прямих показників конкурентних позицій на ринку ЄС.

Результати дослідження мають певні обмеження. Частки експорту розраховано в поточних доларах США, а валову додану вартість наведено у фактичних цінах, тому їх динаміка частково відображає цінові зміни. Класифікація за рівнями переробки ґрунтується на двозначних кодах УКТЗЕД і не дає змоги розмежувати продукцію всередині змішаних груп 04 і 17. Дані про категорії виробників охоплюють лише сільськогосподарські підприємства, а порівнянність показників 2014 р. і 2022–2025 рр. обмежена зміною території статистичного спостереження.

Висновки. Структурна модернізація аграрного сектору, на відміну від структурних змін загалом, є цілеспрямованим якісним оновленням його структури, тому конкурентоспроможність сектору визначається узгодженістю структури виробництва, технологій, продукції, доданої вартості та експорту, а не обсягами виробництва. Сектор зберігає сировинну модель на технологічно неоднорідній базі: у 2024 р. первинна продукція становила 54,7 % агропродовольчого експорту, продукція глибокої переробки – лише 6,6 %, а валова додана вартість залишається чутливою до зовнішніх шоків. Європейські вимоги безпечності, простежуваності та екологічності стали умовою доступу до ринку, проте не забезпечують вищої позиції в ланцюгах створення вартості: частка продукції переробки в експорті до ЄС знизилася з 44,9 % у 2021 р. до 39,0 % у 2023 р. Запропоновані пріоритети та модель структурної модернізації поєднують технологічне й цифрове оновлення, диверсифікацію і поглиблення переробки з інтеграцією до європейських ланцюгів і дають змогу відстежувати цей перехід за індикаторами результату. З огляду на оцінювання експорту в поточних цінах на рівні двозначних кодів УКТЗЕД подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну перевірку зв'язку структурної модернізації з конкурентоспроможністю за індексом виявлених порівняльних переваг на ринку ЄС та оцінювання доданої вартості в постійних цінах.

Внесок авторів. *Смолій Л.В.: визначення концепції дослідження; підбір методів дослідження; аналіз даних; підготовка рукопису –первинний текст (теоретична частина, вступ, огляд літератури, пріоритети модернізації та авторська модель); підготовка рукопису – перегляд і редагування; наукове керівництво; адміністрування процесу.*

Ковальчук О.С.: визначення концепції дослідження; підбір методів дослідження; збирання даних; управління даними; підготовка рукопису – первинний текст (аналіз виробничої та експортної структури, динаміки доданої вартості, висновки); графічне представлення результатів.

Фінансування. *Автори заявляють, що дослідження виконано без зовнішнього фінансування.*

Подяки. *Автори висловлюють вдячність Уманському національному університету за доступ до науково-інформаційних ресурсів та забезпечення належної матеріально-технічної бази під час виконання дослідження.*

Конфлікт інтересів. *Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі за групами УКТЗЕД. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 11.10.2026).

2. Сухар М. В. Оцінка трансформаційних змін зовнішньоекономічної діяльності аграрного підприємництва в умовах євроінтеграції. *Агросвіт*. 2025. № 15. С. 195–204. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.15.195 (дата звернення:

3. Timmer C. P. The agricultural transformation. *Handbook of Development Economics*. Vol. 1 / ed. by H. Chenery, T. N. Srinivasan. Amsterdam: North-Holland, 1988. P. 275–331. DOI: https://doi.org/10.1016/S1573-4471(88)01011-3 (дата звернення: 11.10.2026).

4. Porter M. E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990. 855 p.

5. Balassa B. Trade liberalisation and “revealed” comparative advantage. *The Manchester School*. 1965. Vol. 33, No. 2. P. 99–123. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x (дата звернення: 11.10.2026).

6. Humphrey J., Schmitz H. How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Regional Studies*. 2002. Vol. 36, No. 9. P. 1017–1027. DOI: https://doi.org/10.1080/0034340022000022198 (дата звернення: 11.10.2026).

7. Gereffi G., Humphrey J., Sturgeon T. The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*. 2005. Vol. 12, No. 1. P. 78–104. DOI: https://doi.org/10.1080/09692290500049805 (дата звернення: 11.10.2026).

8. Revenko O., Larina T., Ivanova V. Development of competitive advantages of agricultural enterprises: current challenges and digitization issues. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. Vol. 9. No 4. 2024. P. 75–79. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-11 (дата звернення: 11.10.2026).

9. Shubravska O., Prokopenko K., Krupin V., Wojciechowska A. Challenges and opportunities for the development of Ukrainian agriculture in the context of EU enlargement. *Studies in Agricultural Economics*. 2024. Vol. 126, No. 2. P. 57–65. DOI: https://doi.org/10.7896/j.2833 (дата звернення: 11.10.2026).

10. Montalbano P., Nenci S. Does global value chain participation and positioning in the agriculture and food sectors affect economic performance? A global assessment. *Food Policy*. 2022. Vol. 108. Article 102235. DOI: https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2022.102235 (дата звернення: 11.10.2026).

11. Klingenberg C. O., Antunes Júnior J. A. V., Müller-Seitz G. Impacts of digitalization on value creation and capture: evidence from the agricultural value chain. *Agricultural Systems*. 2022. Vol. 201. Article 103468. DOI: https://doi.org/10.1016/j.agsy.2022.103468 (дата звернення: 11.10.2026).

12. Tomchuk V., Kapula I. Problems of development of the agricultural sector of Ukraine's economy on the way to *European integration. Economic Analysis*. 2023. Vol. 33, No. 3. P. 171–177. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2023.03.171 (дата звернення: 11.10.2026).

13. Skydan O., Bugaychuk V., Grabchuk I., Sych K., Kubrak S. Growth of value added as a factor in the development of Ukrainian agriculture in the context of accelerated integration into the EU. *Scientific Horizons*. 2024. Vol. 27, No. 5. P. 143–158. DOI: https://doi.org/10.48077/scihor5.2024.143 (дата звернення: 11.10.2026).

14. Rosola U., Rosola A. Problems of integrating the Ukrainian agricultural market into the European Union. *The Actual Problems of Regional Economy Development*. 2025. Vol. 2, No. 21. P. 60–68. DOI: https://doi.org/10.15330/apred.2.21.60-68 (дата звернення: 11.10.2026).

15. Продукція сільського господарства (рослинництво та тваринництво) у постійних цінах 2021 р. Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/uk/datasets/produktsiya-silskoho-hospodarstva-u-postiynykh-tsinakh (дата звернення: 11.10.2026).

16. Економічні рахунки сільського господарства (рахунок виробництва та рахунок утворення доходу). Державна служба статистики України. 2024. URL: https://stat.gov.ua/uk/datasets/ekonomichni-rakhunky-silskoho-hospodarstva (дата звернення: 11.10.2026).

17. Ковбаса О. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-69 (дата звернення: 11.10.2026).

18. Бондаренко С., Нікішина О., Зеркіна О., Шапошников В. Трансформація аграрного експорту України в умовах російської військової агресії: структурні зміни, адаптивні механізми та глобальні наслідки. *Social Development & Security*. 2024. Vol. 14, No. 3. P. 116–142. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.3.9 (дата звернення: 11.10.2026).

19. Свиноус І., Сало І., Білорусець Л., Зелена М. Макроекономічні ефекти експортної сировинної орієнтації в аграрному секторі України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. № 5. С. 139–145. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-20 (дата звернення: 11.10.2026).

20. Сікачина О., Гагалюк Т. Аналітичний огляд структури аграрного сектора України в контексті європейської інтеграції: агрополітичний звіт APD/APB/05/2025. Київ, 2025. 64 с. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Bericht_UA_251029_OS_FINAL.pdf (дата звернення: 11.10.2026).

21. Decision No 3/2025 of the EU–Ukraine Association Committee in Trade Configuration of 14 October 2025. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-

relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (дата звернення: 11.10.2026).

22. Commission Implementing Regulation (EU) 2025/2199 of 27 October 2025 amending Implementing Regulations (EU) 2020/1988 and (EU) 2020/761 as regards the quantities that may be imported under certain tariff quotas following the amendment of the Association Agreement between the European Union and Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2025. L 2025/2199, 28.10.2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2025/2199/oj (дата звернення: 11.10.2026).

23. Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010. *Official Journal of the European Union.* 2023. L 150, 9.6.2023. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1115/oj (дата звернення: 11.10.2026).

24. Regulation (EU) 2025/2650 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2025 amending Regulation (EU) 2023/1115 as regards certain obligations of operators and traders. *Official Journal of the European Union*. 2025. L 2025/2650, 23.12.2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/2650/oj (дата звернення: 11.10.2026).

25. Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. *Official Journal of the European Communities.* 2002. L 31, 1.2.2002. P. 1–24. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/178/oj (дата звернення: 11.10.2026).

26. Regulation (EU) 2017/625 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on official controls and other official activities performed to ensure the application of food and feed law, rules on animal health and welfare, plant health and plant protection products […] (Official Controls Regulation). *Official Journal of the European Union.* 2017. L 95, 7.4.2017. P. 1–142. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/625/oj (дата звернення: 11.10.2026).

27. A Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: COM(2020) 381 final. Brussels, 20.05.2020. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381 (дата звернення: 11.10.2026).

28. Tanrattanaphong B. Value chain upgrading and seafood exports: lessons from developing countries. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2025. Vol. 12. Article 481. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-025-04790-3 (дата звернення: 11.10.2026).

REFERENCES

1. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Tovarna struktura zovnishnoi torhivli za hrupamy UKTZED* [Commodity structure of foreign trade by UKT ZED

groups]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

2. Sukhar M. V. (2025). Otsinka transformatsiinykh zmin zovnishnoekonomichnoi diialnosti ahrarnoho pidpryiemnytstva v umovakh yevrointehratsii [Assessment of transformational changes in the foreign economic activity of agrarian entrepreneurship in the context of European integration]. *Ahrosvit*, no. 15, pp. 195–204. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.15.195 [in Ukrainian].

3. Timmer C. P. (1988). The agricultural transformation. In H. Chenery & T. N. Srinivasan (Eds.), *Handbook of development economics* (vol. 1, pp. 275–331). Amsterdam: North-Holland. DOI: https://doi.org/10.1016/S1573-4471(88)01011-3 (accessed October 11, 2026).

4. Porter M. E. (1990). The competitive advantage of nations. New York: Free Press, 855 p.

5. Balassa B. (1965). Trade liberalisation and "revealed" comparative advantage. *The Manchester School*, vol. 33, no. 2, pp. 99–123. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x (accessed October 11, 2026).

6. Humphrey J., & Schmitz H. (2002). How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Regional Studies*, vol. 36, no. 9, pp. 1017–1027. DOI: https://doi.org/10.1080/0034340022000022198 (accessed October 11, 2026).

7. Gereffi G., Humphrey J., & Sturgeon T. (2005). The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*, vol. 12, no. 1, pp. 78–104. DOI: https://doi.org/10.1080/09692290500049805 (accessed October 11, 2026).

8. Revenko O., Larina T., & Ivanova V. (2024). Development of competitive advantages of agricultural enterprises: Current challenges and digitization issues. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 9, no. 4, pp. 75–79. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-11 (accessed October 11, 2026).

9. Shubravska O., Prokopenko K., Krupin V., & Wojciechowska A. (2024). Challenges and opportunities for the development of Ukrainian agriculture in the context of EU enlargement. *Studies in Agricultural Economics*, vol. 126, no. 2, pp. 57–65. DOI: https://doi.org/10.7896/j.2833 (accessed October 11, 2026).

10. Montalbano P., & Nenci S. (2022). Does global value chain participation and positioning in the agriculture and food sectors affect economic performance? A global assessment. *Food Policy*, vol. 108, art. 102235. DOI: https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2022.102235 (accessed October 11, 2026).

11. Klingenberg C. O., Antunes Júnior J. A. V., & Müller-Seitz G. (2022). Impacts of digitalization on value creation and capture: Evidence from the agricultural value chain. *Agricultural Systems*, vol. 201, art. 103468. DOI: https://doi.org/10.1016/j.agsy.2022.103468 (accessed October 11, 2026).

12. Tomchuk V., & Kapula I. (2023). Problems of development of the agricultural sector of Ukraine's economy on the way to European integration. *Economic Analysis*, vol. 33, no. 3, pp. 171–177. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2023.03.171 (accessed October 11, 2026).

13. Skydan O., Bugaychuk V., Grabchuk I., Sych K., & Kubrak S. (2024). Growth of value added as a factor in the development of Ukrainian agriculture in the

context of accelerated integration into the EU. *Scientific Horizons*, vol. 27, no. 5, pp. 143–158. DOI: https://doi.org/10.48077/scihor5.2024.143 (accessed October 11, 2026).

14. Rosola U., & Rosola A. (2025). Problems of integrating the Ukrainian agricultural market into the European Union. The Actual Problems of Regional *Economy Development*, vol. 2, no. 21, pp. 60–68. DOI: https://doi.org/10.15330/apred.2.21.60-68 (accessed October 11, 2026).

15. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Produktsiia silskoho hospodarstva (roslynnytstvo ta tvarynnytstvo) u postiinykh tsinakh 2021 r.* [Agricultural output (crop and livestock production) at constant 2021 prices]. Available at: https://stat.gov.ua/uk/datasets/produktsiya-silskoho-hospodarstva-u-postiynykh-tsinakh (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

16. State Statistics Service of Ukraine. (2024). *Ekonomichni rakhunky silskoho hospodarstva (rakhunok vyrobnytstva ta rakhunok utvorennia dokhodu)* [Economic accounts for agriculture (production account and income generation account)]. Available at: https://stat.gov.ua/uk/datasets/ekonomichni-rakhunky-silskoho-hospodarstva (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

17. Kovbasa O. (2024). Rozvytok pidpryiemnytskoi diialnosti v ahrarnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Development of entrepreneurial activity in the agricultural sector of Ukraine's economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-69 (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

18. Bondarenko S., Nikishyna O., Zerkina O., & Shaposhnykov V. (2024). Transformatsiia ahrarnoho eksportu Ukrainy v umovakh rosiiskoi viiskovoi ahresii: strukturni zminy, adaptyvni mekhanizmy ta hlobalni naslidky [Transformation of Ukraine's agricultural exports under Russian military aggression: Structural changes, adaptive mechanisms and global consequences]. *Social Development & Security*, vol. 14, no. 3, pp. 116–142. DOI: https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.3.9 (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

19. Svynous I., Salo I., Bilorusets L., & Zelena M. (2025). Makroekonomichni efekty eksportnoi syrovynnoi oriientatsii v ahrarnomu sektori Ukrainy [Macroeconomic effects of export raw-material orientation in Ukraine's agricultural sector]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 5, pp. 139–145. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-20 (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

20. Sikachyna O., & Hahaliuk T. (2025). *Analitychnyi ohliad struktury ahrarnoho sektora Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii: ahropolitychnyi zvit APD/APB/05/2025* [Analytical review of the structure of Ukraine's agricultural sector in the context of European integration: Agricultural policy report APD/APB/05/2025]. Kyiv, 64 p. Available at: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Bericht_UA_251029_OS_FINAL.pdf (accessed October 11, 2026) [in Ukrainian].

21. EU–Ukraine Association Committee in Trade Configuration. (2025). Decision No 3/2025 of 14 October 2025. Available at:

https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (accessed October 11, 2026).

22. European Commission. (2025). Commission Implementing Regulation (EU) 2025/2199 of 27 October 2025 amending Implementing Regulations (EU) 2020/1988 and (EU) 2020/761 as regards the quantities that may be imported under certain tariff quotas following the amendment of the Association Agreement between the European Union and Ukraine. *Official Journal of the European Union*, L 2025/2199, 28.10.2025. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2025/2199/oj (accessed October 11, 2026).

23. European Parliament and Council. (2023). Regulation (EU) 2023/1115 of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010. *Official Journal of the European Union*, L 150, 9.6.2023. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1115/oj (accessed October 11, 2026).

24. European Parliament and Council. (2025). Regulation (EU) 2025/2650 of 19 December 2025 amending Regulation (EU) 2023/1115 as regards certain obligations of operators and traders. *Official Journal of the European Union*, L 2025/2650, 23.12.2025. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/2650/oj (accessed October 11, 2026).

25. European Parliament and Council. (2002). Regulation (EC) No 178/2002 of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. *Official Journal of the European Communities*, L 31, 1.2.2002, pp. 1–24. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/178/oj (accessed October 11, 2026).

26. European Parliament and Council. (2017). Regulation (EU) 2017/625 of 15 March 2017 on official controls and other official activities performed to ensure the application of food and feed law, rules on animal health and welfare, plant health and plant protection products […] (Official Controls Regulation). *Official Journal of the European Union*, L 95, 7.4.2017, pp. 1–142. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/625/oj (accessed October 11, 2026).

27. European Commission. (2020). *A Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (COM(2020) 381 final)*. Brussels, 20.05.2020. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381 (accessed October 11, 2026).

28. Tanrattanaphong B. (2025). Value chain upgrading and seafood exports: Lessons from developing countries. *Humanities and Social Sciences Communications*, vol. 12, art. 481. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-025-04790-3 (accessed October 11, 2026).